

A photograph of two hikers from behind, walking through a field of tall grass towards a dense forest. A large white circle is superimposed over the scene, framing the hikers and the trees. The hiker on the left is wearing a dark t-shirt and a black backpack, while the hiker on the right is wearing a light-colored t-shirt.

Poort naar de Peel: opgaven en oplossingen voor een overgangsgebied in transitie

Levi Biersteker

rapport 392
mei 2023

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Wetenschapswinkel

Poort naar de Peel: opgaven en oplossingen voor een overgangsgebied in transitie

Levi Biersteker

rapport 392
mei 2023

Colofon

Titel	Poort naar de Peel: opgaven en oplossingen voor een overgangsgebied in transitie
Trefwoorden	overgangsgebieden, landbouwtransitie, beleid, extensivering, Grootte Peel, Limburg
Keywords	Transition areas, Agricultural transition, Policy, Extensification, Grootte Peel, Limburg
Opdrachtgever	Projectgroep Poort naar de Peel
Projectuitvoering	Rapportage: Levi Biersteker, Zoe van Eldik Review rapportage: Jeroen Kruit Afnemen van interviews: Levi Biersteker MSc, Nina de Roo PhD MSc, dr. ir. Judith Westerink Studenten: Marit Derks, Lars Korzelijs, Lieke van der Lee, Bart van Muijden, Clara Siraf, Johan van Snippenberg
Projectcoördinatie	Levi Biersteker
Financiële ondersteuning	Wageningen Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Coen Jansen, Bram Kleijnen, Walter Schoenmakers, Jan Wijdemans, Eric de Wit
Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven
Vormgeving	Wageningen University & Research, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit worden aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6447-724-5
DOI	https://doi.org/10.18174/631798

Wageningen, Wetenschapswinkel rapport 392

Poort naar de Peel: opgaven en oplossingen voor een overgangsgebied in transitie

Rapportnummer 392

Levi Biersteker MSc
Wageningen, mei 2023

Naam opdrachtgever

“Poort naar de Peel” is een burgerinitiatief uit de omgeving van Ospeldijk, die zich inzetten voor een extensivering van het gebied tussen Ospeldijk en de Groote Peel.

Onderdeel van Wageningen University & Research

Wageningen Environmental Research

Wetenschapswinkel Wageningen University & Research

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wageningen Wetenschapswinkel. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen University & Research: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting	9
Summary	11
1 Inleiding	13
1.1 Probleemstelling	14
1.2 Vraagstelling	14
1.3 Aanpak	15
1.4 Leeswijzer	15
2 Het projectgebied nu en in de toekomst	17
2.1 Huidige inrichting van het projectgebied	17
2.1.1 Begrenzing	17
2.1.2 Gebruik van percelen	17
2.1.3 Water	18
2.1.4 Voorkomen doelsoorten	18
2.1.5 Recreatie	18
2.2 Opgaven	18
2.2.1 Rijk	19
2.2.2 Provincie	21
2.2.3 Gemeente Nederweert	22
2.2.4 Samenvatting en meekoppelkansen	23
3 Visies van grondeigenaren	25
3.1 Binding met het gebied	25
3.2 Kijk op landbouw	25
3.3 Visies op gebruik van het gebied	26
3.4 Zorgen en behoeften	26
4 Vervolgstappen duurzamere inrichting gebied	27
4.1 De motivatie van de boer	27
4.2 Grondwateronttrekking	28
4.3 Grasland en kleinschalige veehouderij	28

4.4	Conceptinrichting	29
4.4.1	Gebruikte data	29
4.4.2	Grasland	31
4.4.3	Extensieve akkerbouw	31
4.4.4	Agroforestry	31
4.4.5	Water, natuur en klimaatadaptatie	31
4.4.6	Faunapassages	32
4.4.7	Landschapselementen	32
4.4.8	Duurzame energie	33
4.4.9	Recreatie	33
4.4.10	Wonen	33
5	Aanbevelingen	35
5.1	In het kort	35
5.2	Plan een bijeenkomst met grondeigenaren	35
5.3	Concept ontwikkelplan	36
5.4	Probeer ruil, pacht of verkoop te faciliteren	36
5.5	Probeer een pilot met Boeren voor Natuur te starten	36
	Literatuur	37

Voorwoord

In 2021 werd door de Werkgroep "Poort naar de Peel" opdracht gegeven aan de Wageningen Wetenschapswinkel om haar burgerinitiatief voor een nieuwe inrichting van een deel van de bufferzone rond de Grootte Peel nader uit te werken. De werkgroep is de Wetenschapswinkel van Wageningen University & Research zeer erkentelijk voor het behaalde resultaat.

Voorafgaand aan deze opdracht heeft de Werkgroep haar wensen en ideeën vertaald in een "startnotitie Poort naar de Peel". Deze startnotitie werd sonderend voorgelegd aan bij het gebied betrokken ambtenaren van de gemeente Nederweert en Waterschap Limburg. Daaruit bleek dat de ideeën van de Werkgroep vrijwel naadloos aansluiten bij diverse gebiedsplannen die momenteel worden opgesteld vanuit Nationale beleidskaders.

Deze toetsing motiveerde de Werkgroep om haar ideeën en wensen formeel te kunnen presenteren aan diverse stakeholders en betrokken overheden.

Het uiteindelijke doel is om de ideeën in de diverse gebiedsplannen te integreren en zo mogelijk in de vorm van een pilot of "Koploper" op korte termijn te realiseren. Het rapport "Poort naar de Peel: opgaven en oplossingen voor een overgangsgebied in transitie" van de WUR is naar de mening van de Werkgroep een uitstekend document om die presentaties te kunnen houden. En zodoende de beleidmakers en besluitvormers in staat te stellen het burgerinitiatief positief te honoreren en als Koploper-project via het Limburgs Programma Landelijk Gebied (LPLG) voor te dragen voor realisatie, zo mogelijk met gelden uit het Nationaal Transitiefonds.

Een speciaal woord van dank is op zijn plaats voor Levi Biersteker en de groep studenten die het nodige voorwerk en veldwerk hebben verricht. Dit geldt tevens voor de geïnterviewde grondeigenaren die bereid waren hun visie te geven op hun bedrijfsbelangen in relatie tot de toekomst van de landbouw. Tenslotte dankt de Werkgroep Staatsbosbeheer voor haar facilitaire en deskundige ondersteuning.

De Werkgroep Poort naar de Peel

Samenvatting

Het gebied tussen Ospeldijk en de Grootte Peel is een microkosmos van de landelijke ontwikkelingen in het buitengebied van Nederland en kan daarom dienen als pilotgebied voor de transitie van overgangsgebieden rondom Natura 2000. Op landelijk niveau heeft de intensivering van de landbouw in overgangsgebieden, door het gebruik van zware machines, kunstmest, herbiciden, pesticiden, verlaging van de grondwaterstand en grondwateronttrekkingen, negatieve gevolgen gehad voor natuur, water, klimaatadaptatie en leefbaarheid. Hierom komen er verschillende beleidsmatige veranderingen op het Nederlandse buitengebied af, waaronder het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering, het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en de Omgevingswet. Omdat de grond in het buitengebied vooral in het bezit is van boeren is het voor de transitie van vitaal belang dat zij gemotiveerd worden om natuur meer bij hun bedrijfsvoering te betrekken.

In het huidige onderzoek is geprobeerd een antwoord te vinden op de volgende vragen: wat zijn de (beleids-) opgaven in het gebied, hoe kijken de huidige grondeigenaren naar het (toekomstige) gebruik van het gebied en welke vervolgstappen zouden genomen kunnen worden om tot een meer natuurinclusieve inrichting van het gebied te komen? Hiertoe zijn eerst de opgaven in het gebied geïnventariseerd aan de hand van beleidsdocumenten en visiedocumenten van verschillende bestuurslagen. Daarna zijn de visies van de grondeigenaren in kaart gebracht door interviews af te nemen. Vervolgens zijn er mogelijke oplossingen voor de opgaven aangedragen. Er is een conceptinrichting gemaakt waarbij rekening is gehouden met de opgaven uit het beleid en de omgevingsvisies, maar niet met de visies van grondeigenaren. Hiervoor zijn meer gesprekken nodig.

De opgaven die naar voren komen uit de beleidsdocumenten en visies van de bestuurslagen concentreren zich rond de centrale thema's van natuur en biodiversiteit, klimaatadaptatie, duurzame landbouw en economische vitaliteit, duurzame energie, waterkwaliteit, en leefbaarheid, volksgezondheid, recreatie en toerisme. De visies van de verschillende bestuurslagen, inclusief het NPLG, benadrukken het belang van het creëren van meekoppelkansen, waarbij ontwikkelingen in het buitengebied bijdragen aan meer dan een van de opgaven.

De meeste grondeigenaren hebben een visie op landbouw gericht op het leveren van kwaliteitsproducten en een hoge opbrengst. Respondenten zien het gebied als agrarisch landschap, maar zij zien ook sterke signalen dat er geprobeerd wordt natuur in het gebied te integreren. Boeren die aan agrarisch natuurbeheer doen hebben positieve ervaringen met hun samenwerkingspartners, maar ergeren zich wel aan het rommelige aanzicht van de natuurinclusieve percelen. Veranderingen zijn welkom, mits het nut duidelijk is en het verdienvermogen niet in gevaar komt. Het continu veranderende beleid zonder duidelijk perspectief is een bron van ergernis. Er wordt open gestaan om grond te ruilen of te verpachten, maar verkopen doen ze liever niet.

Om tot een meer natuurinclusieve inrichting van het projectgebied te komen is het van belang uit te gaan van de motivatie van boeren en grondeigenaren. Boeren hebben een sterke passie voor hun vak en hun productie, daarom is het belangrijk hun prestaties op het gebied van biodiversiteit en duurzaamheid zichtbaar te maken, zodat zij hun vakmanschap ook aan elkaar kunnen communiceren. De graslanden in het projectgebied worden reeds op een vrij extensieve manier gebruikt. Een laagdrempelige manier om te extensiveren is daarom om te kijken of deze veehouderijen hun praktijk zouden willen uitbreiden. Om te kunnen blijven akkerbouwen in het gebied zullen praktijken moeten worden aangepast. Denk hierbij aan alternatieve teelten die bestand zijn tegen droogte, het aanbrengen van bloemrijke akkerranden of het toepassen van de principes van Boeren voor Natuur. In de uitwerking van de conceptinrichting is gekozen om grondgebonden landbouw, met name grasland voor de beweiding van melkvee, als hoofdfunctie te behouden. Daarnaast is gekozen ruimte te bieden aan de innovatieve concepten agroforestry, natuurinclusieve zonneparken en natuurinclusief wonen, wordt er ingezet op de aanbreng van landschapselementen en is er ruimte voor nieuwe natuur.

De aanbevelingen voor het plangebied zijn gericht op het verbeteren van de dialoog tussen grondeigenaren en overheidsinstanties, het inzichtelijk maken van de prestaties en het starten van een pilotprogramma met Boeren voor Natuur in het gebied en—wanneer boeren niets zien in het meer betrekken van natuur bij hun praktijk—ruil, pacht of verkoop van kavels aan agrariërs die dit wel willen te faciliteren. Het conceptinrichtingsplan dient verder uitgewerkt te worden om rekening te houden met de visies en ideeën van de grondeigenaren en het draagvlak vanuit de omgeving voor de verschillende onderdelen van de plannen.

Summary

The area between Ospeldijk and the Groote Peel is a microcosm of the rural developments in the rural areas of the Netherlands and can therefore serve as a pilot area for the transition of transitional areas around Natura 2000. At the national level, intensification of agriculture in transitional areas, through the use of heavy machinery, fertilizers, herbicides, pesticides, lowering of the water table, and groundwater extractions, has had negative effects on nature, water, climate adaptation, and livability. Therefore, various policy changes are coming to the Dutch countryside, including the Nitrogen Reduction and Nature Improvement Program, the National Rural Area Program (NPLG), and the Environmental Law. Since land in the countryside is mainly owned by farmers, it is vital for the transition that they are motivated to involve nature more in their operations.

In the current study, an attempt was made to answer the following questions: what are the (policy) challenges in the area, how do current landowners view the (future) use of the area, and what follow-up steps could be taken to achieve a more nature-inclusive layout of the area? To this end, the challenges in the area were first identified based on policy documents and vision documents from various levels of government. Then the visions of the landowners were mapped out by conducting interviews. Possible solutions to the challenges were then proposed. A concept design was made, taking into account the challenges from policy and environmental visions, but not the landowners' visions. More discussions are needed for this.

The challenges that emerge from the policy documents and visions of the government focus on the central themes of nature and biodiversity, climate adaptation, sustainable agriculture and economic vitality, sustainable energy, water quality, and livability, public health, recreation, and tourism. The visions of the various levels of government, including the NPLG, emphasize the importance of creating coupling opportunities, where developments in the countryside contribute to more than one of the challenges.

Most landowners have a vision of agriculture focused on delivering quality products and high yields. Respondents see the area as an agricultural landscape, but they also see strong signals that nature is being integrated into the area. Farmers who practice agricultural nature management have positive experiences with their collaboration partners, but are annoyed by the messy appearance of the nature-inclusive plots. Changes are welcome, provided that the usefulness is clear and the earning capacity is not endangered. The continuously changing policy without clear perspective is a source of annoyance. They are open to exchanging or renting land, but prefer not to sell.

To achieve a more nature-inclusive design of the project area, it is important to start from the motivation of farmers and landowners. Farmers have a strong passion for their profession and their production, so it is important to make their performance in terms of biodiversity and sustainability visible, so that they can communicate their craftsmanship to each other. The grasslands in the project area are already used in a relatively extensive way. A low-threshold way to extensify is therefore to see if these livestock farms would like to expand their practice. To continue arable farming in the area, practices will have to be adapted. Think of alternative crops that are resistant to drought, the application of flower-rich field margins or the principles of Farmers for Nature. In the elaboration of the conceptual design, it has been chosen to maintain ground-based agriculture, especially grassland for dairy farming, as the main function. In addition, space is provided for innovative concepts such as agroforestry, nature-inclusive solar parks and nature-inclusive housing, efforts are being made to introduce landscape elements and there is room for new nature.

The recommendations for the planning area focus on improving the dialogue between landowners and government agencies, making performance visible, and starting a pilot program with Farmers for Nature in the area. If farmers do not see the benefit of involving more nature in their practice, exchange, lease or sale of plots to farmers who do want to involve nature should be facilitated. The conceptual design plan needs to be further developed to take into account the visions and ideas of the landowners and the support from the community for the various components of the plans.

1 Inleiding

Het gebied tussen Ospeldijk en de Grootte Peel is een microkosmos van de landelijke ontwikkelingen in het buitengebied—Nederland in het klein met onder het waarneembare landschap een complex web van belangen ten aanzien van onder meer natuur, landbouw, klimaatadaptatie en -mitigatie, duurzame energieopwekking, leefbaarheid en recreatie. Daardoor is het bij uitstek geschikt als pilot gebied voor de herinrichting van de overgangsgebieden rondom Natura 2000. De lessen die hier geleerd kunnen worden zouden kunnen bijdragen aan een voortvarende en breed gedragen transformatie richting een natuur-inclusief, klimaatbestendig, economisch vitaal en leefbaar buitengebied.

Oorspronkelijk was dit voornamelijk weiland en kleinschalig van aard, waardoor het een belangrijk broedgebied was voor weidevogels, zoals bijvoorbeeld de wulp, kievit en algemene soorten zoals de veldleeuwerik of leefgebied voor de haas (vogelwerkgroep Nederweert, waarneming.nl). Doordat deze kleinschalige grondgebonden veehouderijen geen opvolging hadden en stopten, zijn percelen vrijgekomen en samengetrokken ten behoeve van de akkerbouw. Dit heeft geresulteerd in schaalvergroting en een intensivering van het landgebruik. Het gebruik van zware machines, (kunst)mest, herbiciden, pesticiden en grondwateronttrekking ten behoeve van beregening is vaak ten koste gegaan van waarden als natuur, water en de leefbaarheid.

Met name de problematiek rond water neemt in het gebied een centrale rol in. De onttrekking van grondwater voor de beregening van gewassen legt een druk op de hoogveengebieden binnen de Grootte Peel en bedreigt het herstel en duurzaam voortbestaan van deze gebieden. Hierom wordt de lang geldende vrijstelling voor natuurvergunningplicht voor drainage in de randzones van de Grootte Peel binnenkort afgeschaft. Daarbij is sinds extreme regenval in 2016 die veel wateroverlast veroorzaakte en agrarische landerijen onder water liet staan, klimaatadaptatie bovenaan de agenda van de provincie en het Waterschap komen te staan. Beken zoals de Aa, welke in het gebied ontspringt, spelen in de plannen van de provincie en het Waterschap een sleutelrol bij het klimaat bestendigen van het buitengebied.

De trend van intensivering is iets wat zich op landelijk niveau voorgedaan heeft (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017). Met name in de randzones van Natura 2000 en langs oppervlaktewater heeft dit geleid tot problematische situaties doordat het functioneren van natuurlijke systemen wordt aangetast (Adams *et al.* 2020). Zo vormen stikstofdepositie als gevolg van kunstmestgebruik en de verlaging van het grondwaterpeil als gevolg van beregening een directe bedreiging voor de kwaliteit van de kwetsbare natuur binnen nationale parken, wat ook het nakomen van internationale afspraken onmogelijk maakt. Daarnaast vormt het samentrekken van percelen, de verwijdering van landschapselementen, het dempen van greppels en het intensief bewerken van het land een bedreiging voor het duurzaam voorkomen van veel weidevogels en andere soorten.

Er komt een verscheidenheid aan (beleidsmatige) veranderingen op het Nederlandse buitengebied af. Zo probeert de overheid met verschillende programma's als het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering¹, of het Nationaal Programma Landelijk Gebied², het buitengebied te extensiveren. Daarnaast gaat op 1 Januari 2024 de Omgevingswet in, waarmee het rijk de regelgeving voor ruimtelijke ontwikkeling hoopt te vereenvoudigen. Een belangrijk onderdeel hiervan is dat het rijk, de provincies en de gemeentes allemaal een visie op de leefomgeving ontwikkelen, welke een integrale ontwikkeling van het buitengebied mogelijk moeten maken.

Een van de uitdagingen bij de transitie in het buitengebied is dat de grond hier in bezit is van particulieren welke, net als de bestuurslagen, hun eigen visie hebben op de leefomgeving. Om de slagingskans van de transitie zo groot mogelijk te kunnen maken zal gekeken moeten worden naar hoe boeren gemotiveerd kunnen worden om de natuur meer bij hun praktijk te betrekken. Daarbij is het belangrijk dat dit voor boeren economisch rendabel wordt gemaakt.

¹ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-ce9cacdc2f43a287fda6ed95e3d2d2f0a95e277f/pdf>

² <https://www.aanpakstikstof.nl/de-stikstofaanpak/nationaal-programma-landelijk-gebied>

Een groep burgers uit Ospeldijk maakt zich zorgen over de intensivering van het grondgebruik tussen het dorp en de Groote Peel. Daarnaast zien zij ook de landelijke ontwikkelingen en opgaven die er liggen rond de transitie van het buitengebied. Onder de naam 'Poort naar de Peel' hebben zij zich verenigd in een burgerinitiatief, waarmee zij hopen te komen tot een gebruik van het gebied die bijdraagt aan de opgaven die er liggen voor natuur, landbouw, klimaat en leefbaarheid. Zij hopen dat hun initiatief als pilotproject kan dienen voor andere Natura 2000 overgangsgebieden.

Dit rapport verkent welke (beleids-) opgaven er liggen in het gebied tussen Ospeldijk en de Groote Peel, wat de visies van de grondeigenaren hier zijn en hoe er hier kan worden gewerkt richting oplossingen voor de opgaven.

1.1 Probleemstelling

Het burgerinitiatief Poort naar de Peel heeft zich ten doel gesteld de natuur in de Groote Peel en de karakteristieke kleinschalige landbouw rondom Ospeldijk te beschermen en daarmee de biodiversiteit en leefbaarheid van het gebied te vergroten. Ze maken zich zorgen over de effecten van de intensivering van de landbouw tussen Ospeldijk en de Groote Peel op de biodiversiteit, klimaatbestendigheid, landschapsbeleving en de leefbaarheid in het gebied. Daarom willen de opdrachtgevers graag weten wat de kansen zijn voor het inrichten van een bufferzone tussen intensieve landbouwgebieden en de Groote Peel.

Omdat de grond in het projectgebied volledig in particulier bezit is vallen of staan initiatieven in het gebied met de medewerking van de eigenaren. Het is daarom belangrijk te weten hoe zij naar het gebied kijken zodat de kansen die er zijn voor duurzamer grondgebruik kunnen worden benut.

Veel verschillende partijen hebben doelstellingen in het gebied, zoals de bestuurslagen, belangengroepen of bijvoorbeeld natuurorganisaties. Deze partijen nemen ook in verschillende configuraties deel aan samenwerkingsverbanden en overlegtafels zoals bijvoorbeeld de Gebiedsgerichte Aanpak of het PiO Weerterland. Een van de problemen die Poort naar de Peel signaleert is dat hierdoor onduidelijk is geworden wie er aan zet is en waar precies de verantwoordelijkheden liggen. De verschillende partijen hebben een afwachtende houding aangenomen waardoor initiatief ontbreekt. Daarom is er vanuit Poort naar de Peel behoefte aan de uitwerking van een conceptinrichting van het gebied om richting te kunnen geven en ontwikkelingen te concretiseren.

1.2 Vraagstelling

- Wat zijn de (beleids-)opgaven in het gebied?
 - Waar liggen meekoppelkansen voor de verschillende beleidsopgaven?
- Hoe kijken de huidige grondeigenaren naar het (toekomstige) gebruik van het gebied?
 - Wat is hun binding met het gebied?
 - Wat is hun kijk op landbouw, wat vinden ze belangrijk in hun dagelijkse praktijk?
 - Hoe kijken zij aan tegen het gebruik van het gebied? Zouden ze eventueel willen bijdragen aan meer natuur inclusief gebruik? Indien geen belangstelling, is dan verkopen of verpachten t.b.v. van een natuur inclusieve bedrijfsvoering dan een optie?
 - Wat zijn hun zorgen en behoeften? Hebben ze nagedacht over de veranderingen die komen gaan en hoe ze daarop gaan inspelen?
- Welke vervolgstappen zouden genomen kunnen worden om tot een meer natuur inclusieve inrichting van het gebied te komen?
 - Hoe zou een meer natuur inclusieve inrichting van het projectgebied er uit kunnen zien?

1.3 Aanpak

Als eerste is er aan de hand van beleidsdocumenten en de visiedocumenten van het rijk, de provincie Limburg en de gemeente Nederweert, een inventarisatie gemaakt van de opgaven die er liggen in het gebied.

Vervolgens zijn de visies van de grondeigenaren in kaart gebracht door interviews af te nemen. Van de grondeigenaren waren er vijf van de zeven bereid tot een gesprek. De uitwerkingen hiervan zijn volledig geanonimiseerd.

Daarna is gekeken naar wat voor soort projecten in het gebied mogelijk een oplossing zouden kunnen bieden voor de opgaven die er liggen. Er is hierbij ook rekening gehouden met het perspectief en de motivaties van de boeren.

De conceptinrichting is tot stand gekomen op basis van GIS-bestanden (TOP10NL³, Klimaat stresstest⁴, Actueel Hoogtebestand Nederland⁵) en een inventarisatie van kansrijke vormen van landgebruik, uitgevoerd door studenten. Bij de uitwerking van het concept is zo veel mogelijk rekening gehouden met opgaven die er liggen vanuit het beleid en de omgevingsvisies van de verschillende bestuurslagen. Er is hier geen rekening gehouden met de visies van de grondeigenaren. Om dit in een concept te kunnen integreren zullen eerst meer gesprekken met grondeigenaren gevoerd moeten worden.

1.4 Leeswijzer

Allereerst zal er in hoofdstuk 2.1 kort een beschrijving gegeven worden van de huidige staat van het projectgebied. Vervolgens wordt in 2.2 de eerste onderzoeksvraag beantwoord; de opgaven per bestuurslaag op een rij gezet, samengevat en meekoppelkansen worden benoemd.

In hoofdstuk 3 wordt de tweede onderzoeksvraag behandeld; de perspectieven van de grondeigenaren op het gebied worden inzichtelijk gemaakt.

Hoofdstuk 4 behandelt de derde en laatste onderzoeksvraag. Hier wordt verkend hoe boeren gemotiveerd kunnen worden om hun praktijk te veranderen, geeft een aantal handvatten voor deze verandering en geeft uiteindelijk een voorbeeld van een inrichting van het gebied op basis van de opgaven uit hoofdstuk 2.

Tot slot geeft hoofdstuk 5 de aanbevelingen voor vervolgstappen op basis van het huidige onderzoek.

³ <https://www.pdok.nl/introductie/-/article/basisregistratie-topografie-brt-topnl>

⁴ https://portal.prvlimburg.nl/themas/water/metadata/waterdiepte_limburg.xml

⁵ <https://www.ahn.nl/ahn-viewer>

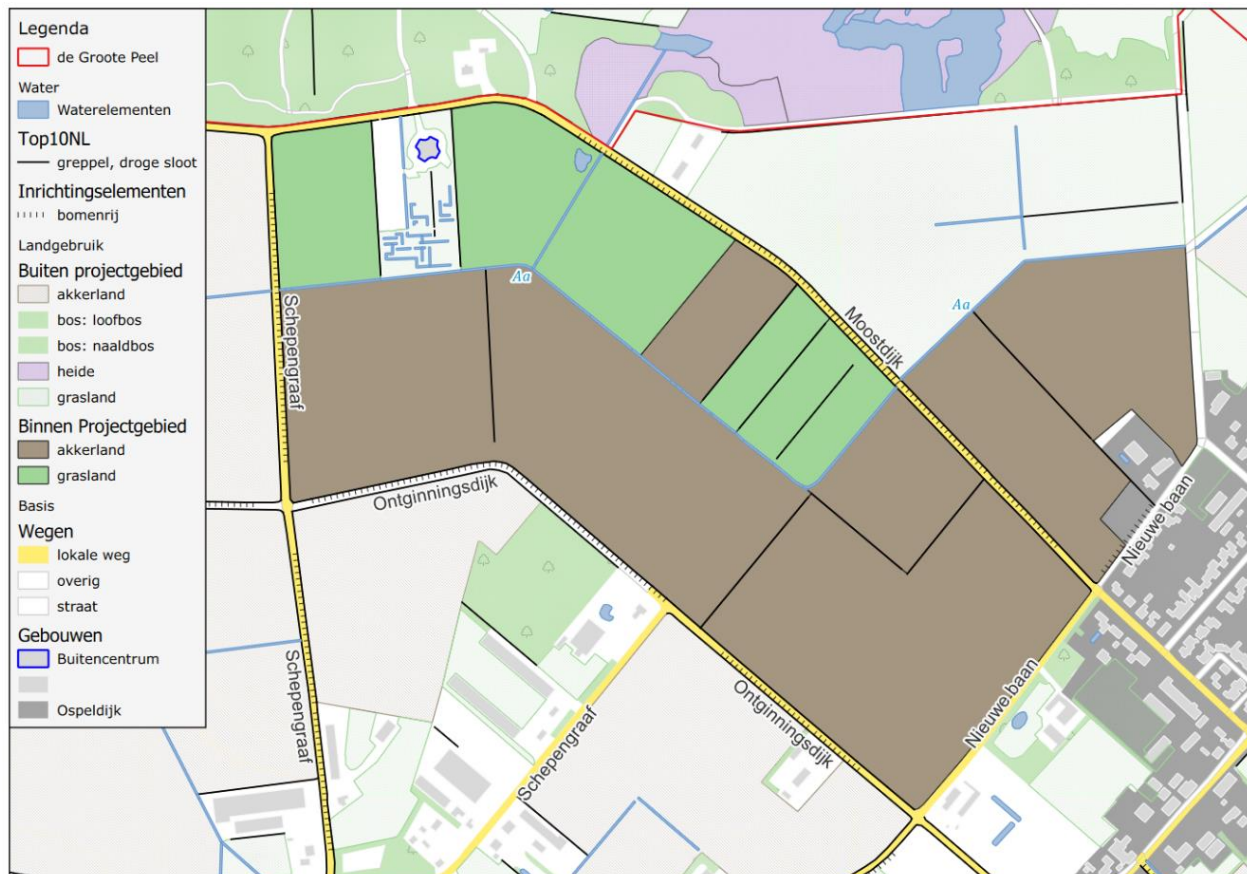

2 Het projectgebied nu en in de toekomst

2.1 Huidige inrichting van het projectgebied

2.1.1 Begrenzing

Dit onderzoek richt zich op het gebied tussen het buitencentrum de Pelen en Ospeldijk (Kaart 1). Aan de noordkant wordt het begrensd door de grote peel en weidegebied in beheer van Staatsbosbeheer. Aan de west-, zuid- en oostkant wordt het gebied respectievelijk begrensd door de schepengraaf, ontginningsdijk en de nieuwe baan. Het oppervlakte van het gebied is circa 47 hectare.

Kaart 1 Het projectgebied met de huidige inrichting en gebruik van percelen. Akkerbouw percelen worden intensiever gebruikt dan weide percelen. Bron: TOP10NL

2.1.2 Gebruik van percelen

Het grootste gedeelte van het projectgebied wordt gebruikt voor intensieve akkerbouw teelten. Akkerbouwpercelen zijn samengetrokken en de perceelscheidingen die er ooit waren, bestaande uit prikkeldraad omzoomd met begroeiing, zijn verwijderd. Het grootste gedeelte van het gebied is daardoor op het moment maar beperkt geschikt als habitat voor vogelsoorten. Er wordt door de lokale vogelwerkgroep in het voorjaar naar nesten gezocht welke gemarkeerd worden. Een aantal boeren in het gebied houden hier rekening mee bij het bewerken van hun akkers en vermijden de gemarkeerde nesten. Echter doen niet alle boeren dit en is het aannemelijk dat niet alle nesten tijdig gemarkeerd kunnen worden zodat nesten toch nog verloren gaan.

De akkers in het projectgebied zijn niet voorzien van akkerranden, waardoor de gebruikte kunstmest en pesticiden uitspoelen naar de Aa en het systeem van greppels.

De functies van bloemrijke akkerranden

Bloemrijke akkerranden vervullen verschillende functies zoals hogere biodiversiteit, natuurlijke plaagonderdrukking, gewasbestuiving, een aantrekkelijk landelijk gebied voor recreanten en vermindering van uitspoeling van meststoffen en pesticiden (Bos & Musters, 2014).

Alle akker percelen in het gebied zijn voorzien van drainageputten. Een deel hiervan is peil gestuurd.

Een klein gedeelte wordt gebruikt als grasland. Het gebruik van deze percelen is veel minder intensief, en veel van de perceelscheidingen staan er nog. Een deel van deze percelen valt onder weidevogelbeheer en wordt daarom pas later in het jaar gemaaid zodat vogels in het voorjaar ongestoord kunnen broeden.

2.1.3 Water

De Aa beek vindt in het projectgebied zijn oorsprong. Deze beek loopt vanaf Ospeldijk richting Asten, waarna hij uiteindelijk uitmondt in de Maas. In het gebied heeft de Aa de vorm van een smal ontwateringskanaal, waar meerdere greppels in tussen de percelen in uitlopen. Waar de Aa ooit een natuurlijke loop gehad heeft is hij sterk veranderd om, samen met het netwerk van greppels, regenwater zo snel mogelijk af te voeren, ten behoeve van de landbouw. Daarnaast is er een waterloopje dat vanuit de Grootte Peel in de bovenloop van de Aa uitstroomt. Hierdoor staat de Aa in nauwe verbinding met de Grootte Peel. Verder is er nog een kleine vijver gelegen in een grasland perceel in het noorden van het projectgebied.

2.1.4 Voorkomen doelsoorten

Het projectgebied is belangrijk broedgebied voor vogelrichtlijnsoorten als de wulp, de kievit en de roodborsttapuit (Vogelwerkgroep Nederweert, Waarneming.nl). Ook algemene vogelsoorten als graspieper, grasmus, gele kwikstaart, geelgors, patrijs, fazant, steenuil, boerenzwaluw en zwarte roodstaart broeden in het gebied.

Daarnaast zijn zoogdieren als de haas, bunzing, ree en vos zijn waargenomen in de omgeving. Met name de haas is een soort die voor Nederland algemeen is, waar het op het moment niet goed mee gaat en welke als gevolg niet opengesteld is voor de jacht (ter Harmsel *et al.* 2022).

2.1.5 Recreatie

Het buitencentrum de Pelen ontvangt elk jaar ruim 160000 bezoekers. Er is in de Grootte Peel dan ook een hoge recreatiedruk. In het omliggende gebied zijn er weinig voorzieningen voor recreanten. Zo zijn er geen wandel of schouwpaden en bieden de akkerbouw percelen weinig op het gebied van landschapsbeleving.

2.2 Opgaven

Het is onderhand niet meer te missen: Nederland staat aan de vooravond van een grote verbouwing. Zo ook de randzone van de Grootte Peel. Het rijk, de provincie, en de gemeente Nederweert hebben allemaal opgaven en doelstellingen in het gebied, welke vastgelegd zijn in hun visiedocumenten; de Nationale Omgevingsvisie (NOVI), Provinciale Omgevingsvisie (POVI) en de gemeentelijke omgevingsvisie (GOVI). De huidige inrichting van het gebied voorziet in zeer beperkte mate in het behalen van deze doelstellingen.

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de opgaven die er liggen voor de openbare lichamen van het rijk, de provincie en de gemeente, zodat een conceptinrichting gemaakt kan worden die hier zo veel mogelijk op aansluit.

2.2.1 Rijk

2.2.1.1 Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR)

In opdracht van de provincies Noord-Brabant en Limburg is door Deltares en Witteveen + Bos onderzocht of de hydrologische randvoorwaarden voor hoogveen binnen de peel op orde zijn (Stuurman *et al.* 2021). Zij kwamen tot de conclusie dat op het moment niet aan de voorwaarden wordt voldaan. Daarnaast tonen zij aan dat een negatief effect van grondwateronttrekking voor beregening in de randzones van de Groote Peel op deze randvoorwaarden niet valt uit te sluiten en dat dit medeoorzaak kan zijn voor het niet behalen van de instandhouding en herstel van het hoogveen. Een conclusie die overigens decennia eerder ook al eens getrokken is bij een onderzoek door het LNV (Projectgroep de Groote Peel, 1990). De gedeputeerde staten van Noord-Brabant en Limburg beseffen dit nu ook, getuige het besluit om de vrijstelling van de Wet natuurbescherming (Wnb) vergunningsplicht voor grondwateronttrekking rond de Groote Peel te laten vervallen. Het laten vervallen van de vrijstelling is geen direct verbod op grondwateronttrekking, maar kan dit — voor agrariërs die niet reeds een Wnb vergunning hebben — rond de peel vrijwel onmogelijk maken. Immers, een negatief effect van grondwateronttrekking op de natuur in de Peel is niet op voorhand uit te sluiten.

De VHR en de Groote Peel in detail

De Nederlandse regering heeft de plicht zorg te dragen voor de soorten die zijn vastgelegd in de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) en te zorgen dat zij in een gunstige Staat van Instandhouding (SVI) blijven of komen. In het kader van deze richtlijnen zijn ook gebieden met een bijzondere natuurwaarde aangewezen voor bepaalde soorten en habitattypen. Voor deze gebieden bestaan strikte beschermingsvereisten. De regering dient de maatregelen te nemen om binnen de gebieden tot een gunstige SVI te komen voor de soorten en habitattypen waar de gebieden voor zijn aangewezen. Dit zijn de Natura 2000 gebieden. Om de vier jaar dient het rijk over haar voortgang aan Brussel te rapporteren.

De Groote Peel is aangewezen als Natura-2000 gebied. Het gebied is volgens zijn profiel aangewezen voor het habitatype *H7120: Herstellende hoogvenen*, en voor *H4030: Droge heiden*. Voor het gebied ligt er de opgave met code *7.02, W*, waar *7.02* staat voor het op gang brengen van hoogveenvorming in herstellende hoogvenen en de *w* staat voor *wateropgave*. De opgave voor het type *H7120* binnen de grote peel ligt dus in het verbeteren van de hydrologische condities, de grondwaterstand en wegzijging, zodat herstellend hoogveen over kan gaan in type *H7110_A*: actief hoogveen. Voor het heidetype is vooral de overschrijding van de kritische depositiewaarde een probleem.

2.2.1.2 Kaderrichtlijn water (KRW)

In de geografische bestanden die de provincie aanbiedt bij het Provinciale Omgevingsplan Limburg (POL) van 2014 en de Omgevingsvisie van 2021 is de Aa aangeduid als natuurbek (Atlas Limburg). Voor natuurbeken in het waterbeheerprogramma van de provincie Limburg geldt een KRW-resultaatverplichting. Navraag bij de provincie leert echter dat de bestanden incorrect zijn en dat de Aa niet is aangewezen als natuurbek. In Noord-Brabant is de Aa wel aangewezen als natuurbek, is het dus een KRW-lichaam en geldt daar wel de KRW-resultaatverplichting. Herinrichting van het projectgebied zou een bijdrage kunnen leveren aan het behalen van de doelen in Noord-Brabant. Dit zou ook passen binnen de opgave grens ontkennend samenwerken die gegeven is voor NOVI-gebied de peel.

De KRW-resultaatverplichting

De Europese kaderrichtlijn water (KRW) heeft tot doel om uiterlijk in 2027 al het oppervlakte en grondwater een goede kwaliteit te laten hebben. In 2027 moeten de lidstaten alle maatregelen genomen hebben om dit mogelijk te maken. Om dit te controleren zijn bepaalde oppervlaktewateren aangewezen als KRW-lichaam, waarover de lidstaten aan Brussel rapporteren zodat gekeken kan worden of de kwaliteitsdoelen gehaald worden.

2.2.1.3 Het Nationaal Programma Landelijk Gebied

Met de start van het NPLG hoopt het rijk om de ontwikkelingen in het buitengebied te versnellen en zo wel de doelstellingen in de VHR te kunnen voldoen, door de abiotische randvoorwaarden binnen natuurgebieden op orde te brengen voor de habitattypen en soorten waar het gebied voor is aangewezen.

Binnen het NPLG valt het projectgebied onder de overgangsgebieden. Het ontwikkeldocument dat bij het NPLG hoort geeft de volgende uitgangspunten bij de gebiedsaanpak voor overgangsgebieden:

- *De aanpak is integraal: systeemherstel in samenhang met opgaven voor klimaat, water, bodem en landbouw.*
- *Zoek naar mee-koppelkansen met andere opgaven zoals wonen, energie, recreatie, klimaatadaptatie, vitaliteit platteland en cultuurhistorie, mits het bijdraagt aan de realisatie van de centrale opgave.*
- *Realiseer waardevolle combinaties tussen landbouw en natuur. In de overgangsgebieden zijn landbouw en natuur geïntegreerd met elkaar, zoals natuurinclusieve landbouw.*
- *Ondersteun en faciliteer langjarig het ontwikkelen van een toekomstperspectief voor de boeren die blijven en voor boeren die komen. Een duurzaam agrarisch verdienmodel is hierin essentieel.*
- *De opgave en de doelen liggen vast. Streef bij de invulling naar vrijwilligheid maar accepteer geen vrijblijvendheid bij de uitvoering. Ruimte voor evaluatie en bijstelling is mogelijk.*

Een conceptinrichting van het projectgebied dient met deze uitgangspunten rekening te houden.

In het Natuurpact is vastgelegd dat uiterlijk in 2027 de provincies 80000 hectare aan nieuwe natuur moeten hebben ingericht. Een deel hiervan is reeds gerealiseerd, de inrichting van de restant is onderdeel geworden van het NPLG. Ook voor Limburg ligt er nog een grote natuuropgave. Dit biedt kansen voor de inpassen van nieuwe natuur binnen een conceptinrichting.

Het einde van de PAS, de start van het NPLG

Een uitspraak van de Raad van State zette een streep door de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), waarmee de Nederlandse overheid de stikstofdepositie binnen Natura 2000 gebieden probeerde te verminderen. Dit was nodig om aan de doelstellingen in de VHR te kunnen voldoen. Ter vervanging van de PAS trad in 2021 de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (WSN) in werking. Hierin staat dat in 2030 74% van het stikstofgevoelige areaal onder de kritische depositiewaarde moet zijn. Als aanvulling op de WSN presenteerde het kabinet in 2022 het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), welke tot doel heeft om de opgaven in het landelijk gebied omtrent water, natuur, stikstof en klimaat gezamenlijk aan te pakken. Het NPLG bevatte een kaart met stikstofreductiedoelen die veel stof deed opwaaien. Hierop vertrok een delegatie van het kabinet richting Brussel met het verzoek tot versoepeling omtrent regels voor natuurbescherming, maar kreeg nul op rekest. Daarmee, alsook met het afschaffen van de derogatie op het uitrijden van mest op zandgrond, werd duidelijk dat Nederland niet meer hoeft te rekenen op coullance vanuit Brussel. In ieder geval niet voordat er meer maatregelen getroffen zijn. Wanneer Lidstaten Europese regelgeving of richtlijnen niet toepassen, kan de Europese commissie een inbreukprocedure starten om het voldoen aan regelgeving af te dwingen. Als dit vervolgens nog steeds niet gebeurt kan de commissie naar het Hof van Justitie stappen welke vervolgens financiële sancties oplegt. Het is niet waarschijnlijk dat het rijk het zover zal laten komen.

2.2.1.4 Het nieuwe Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) en landschapselementen

In 2023 gaat het nieuwe GLB in⁶. Deze gaat duurzaam boeren beter belonen. Zo gaan landschapselementen invloed hebben op de basispremie die boeren krijgen⁷. Ook kan er voor bepaalde landschapselementen subsidie worden aangevraagd. Voor het beleid ligt er de ambitie om tot 10% oppervlakte landschapselementen te komen in het landelijk gebied. Daarnaast wordt de eco-regeling geïntroduceerd⁸. Hier kunnen landbouwers extra subsidie krijgen door bepaalde activiteiten te ondernemen.

Landschapselementen worden ook genoemd in het aanvalsplan landschap van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Hierin staat dat de overheid wil richten op 10% groenblauwe dooradering. Een groot deel van deze tien procent zal het aanbrengen van landschapselementen betreffen.

⁶ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/glb-2023>

⁷ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/glb-2023/landschapselementen>

⁸ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/eco-regeling>

2.2.1.5 NOVEX-gebied de Peel

De peel is aangewezen als NOVEX-gebied. Dit omdat het gebied een bijzondere geschiedenis kent van turfwinning, landsverdediging en waterinfrastructuur. De problematiek is er complex en alle facetten van de transitie van het landelijk gebied komen hier samen; de transitie van de landbouw, de energietransitie, de klimaatopgave en de stikstofcrisis

Per NOVEX gebied is een plan van aanpak geschreven waarin opgaven gegeven en toegelicht worden. Voor de peel zijn in het plan van aanpak de volgende opgaven gegeven:

De kwaliteit van de leefomgeving

Het plan van aanpak schaart veel onder deze noemer: emissies van stikstof fijnstof en ammoniak, biodiversiteit water-, lucht- en bodemkwaliteit. Er wordt gesteld dat de inzet is op voldoende schoon water en het versterken van de natuur en bodem- en luchtkwaliteit.

Droogte en waterkwaliteit

Er wordt aangegeven dat er een omslag in het denken en handelen bij het waterbeheer zal moeten plaatsvinden. In plaats van water zo snel mogelijk af te voeren zal meer aangestuurd moeten worden op water vasthouden. Daarnaast wordt aangegeven dat de waterkwaliteit in de Peel, met name het zuidelijke deel waar ook het projectgebied ligt, onvoldoende is en dat structurele aanpassingen in de landbouwkundige bedrijfsvoering nodig zullen zijn om de doelen voor waterkwaliteit te kunnen behalen.

Ontwikkeling in de landbouw

Er wordt gesignaleerd dat door het stoppen van veehouderijen intensieve akkerbouw mogelijk toe zal nemen, een ontwikkeling die in het projectgebied ook waargenomen is. Er is de ambitie om de economische vitaliteit van de peel te versterken door oog te hebben voor het verdienvermogen voor landbouw in balans met het versterken van Natura 2000 gebieden en het NNN.

Leefbaarheid en economische vitaliteit

Er wordt gesteld dat in een deel van de Peel door demografische ontwikkelingen, bijvoorbeeld vergrijzing of het vertrekken van jongeren richting de steden, de beschikbaarheid van voorzieningen onder druk staat. Het is daarom van belang om bij te dragen aan een economische en sociale ontwikkeling richting een (economisch) vitaal landelijk gebied.

Toenemende ruimteclaim duurzame energie

Er is steeds meer ruimte nodig voor duurzame energievoorziening, zoals zonneparken en windmolens. Het is daarom zaak om te kijken hoe deze effectief binnen de ruimte ingepast kunnen worden en hoe functies gecombineerd kunnen worden.

2.2.2 Provincie

In de visie van de provincie valt het projectgebied binnen Midden-Limburg. Voor dit gebied liggen er volgens het visiedocument provincie Limburg de volgende opgaven:

Werken aan een duurzaam en klimaatbestendig Midden-Limburg

De groenblauwe mantel wordt genoemd, waar het projectgebied ook binnen valt. Hier ligt de focus op het versterken van het klimaat adaptieve karakter (meer ruimte voor de beken en Maas), de biodiversiteit en kernkwaliteiten van het landschap. Wat deze kernkwaliteiten zijn is beschreven in het landschapskader noord en midden Limburg. Binnen dit kader valt het projectgebied binnen het landschapstype van de veenontginningen. Een bijzonder kenmerk van dit landschapstype is de openheid, de regelmatige verkaveling en de lange rechte wegen. Ook de aanwezigheid van water in de vorm van brede lange sloten wordt een typisch kenmerk van dit landschap genoemd. Het document geeft aan dat het landbouwkundig gebruik van dit type landschap grasland is. Voor het plangebied is dit echter slechts voor een klein deel van het totale oppervlakte het geval, de rest is in gebruik als akkerland. Als de belangrijkste landschapselementen worden gegeven bomenrijen en natuurvriendelijke oevers langs brede waterlopen, met hier en daar een poel. Om een bijdrage te leveren aan het versterken van de kernkwaliteiten van het project gebied dient een conceptinrichting daarom het aandeel grasland in het gebied te vergroten, in te zetten op het bewaren van

het open en weidse karakter van het gebied, het verbreden van de waterlopen en het aanbrengen van natuurvriendelijke oevers en poelen langs de waterlopen.

De provincie wil aansturen op een transformatie van het huidige energiesysteem. Zonnepanelen en windturbines liggen hierbij het meest voor de hand. Vervolgens is er focus op water, het ruimte bieden aan water bij overlast en het vasthouden van water in tijden van droogte. Deze opgave heeft ook betrekking op natuur en landschap.

Tot slot valt ook nog landbouw onder deze opgave. Er wordt gesteld dat de provincie initiatieven wenst te faciliteren die zich richten op natuur-inclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen als herenboeren, regionale afzet en korte ketens. Er wordt gesteld dat nieuwe bedrijfsvoering concepten kansrijker zullen zijn dicht bij de kernen zodat burgers nauwer kunnen worden betrokken. Agroforestry met participatie van burgers is een vernieuwende landbouwvorm die binnen dit stramien zou kunnen passen.

Werken aan een toekomstbestendige (circulaire) economie

Het document stelt dat het platteland niet meer alleen vanzelfsprekend van en voor agrariërs is, maar dat het tevens een uitloopgebied is waar bewoners uit omliggende kernen en steden recreëren en bewegen. Zo kent Midden-Limburg vele natuurparken, is er een grote concentratie van cultuurhistorisch waardevolle plekken en is toerisme van groot economisch belang voor de regio.

Werken aan een gezonde en aantrekkelijke woon- en leefomgeving voor Midden-Limburg

Er wordt ingezet op het vergroten van de mogelijkheden voor burgers om zich lopend of fietsend te verplaatsen, wordt geprobeerd natuurgebieden beter bereikbaar te maken met de fiets en worden woningen toegevoegd waar vraag naar is.

2.2.3 Gemeente Nederweert

In het visiedocument van de gemeente Nederweert worden voor het buitengebied de volgende opgaven gegeven die relevant zijn voor het huidige onderzoek:

Een gezonde en veilige leefomgeving

De gemeente heeft de ambitie om in 2030 minimaal 50% gezondheidswinst uit binnenlandse bronnen te realiseren. Hiervoor ligt er vooral een opgave voor het terugdringen van fijnstofemissies vanuit de veehouderij.

Beschikbaar houden van perspectiefvolle agrarische locaties.

De gemeente stelt dat de voedselproductie meer in balans moet komen met de volksgezondheid, klimaat, lucht- en waterkwaliteit, waterbeheer, biodiversiteit en kwaliteit van het landschap. Ze wenst blijvers of perspectiefvolle locaties te faciliteren. Wat een perspectiefvolle locatie precies is wordt niet nader gespecificeerd, wat de concrete bruikbaarheid bij de uitwerking van een initiatief beperkt. Interessant is dat de gemeente aangeeft zich positief op te stellen in situaties van innovatie en experimenteren. Een conceptinrichting hoeft daarom innovatief grondgebruik of activiteiten niet te schuwen.

Een bijdrage leveren aan de energietransitie.

De gemeente vindt het van belang dat er wordt aangestuurd op dubbel ruimtegebruik, bijvoorbeeld door zonneparken met natuur te combineren. Bij het realiseren van zonneparken staat voor de gemeente centraal dat de omgeving meeprofiteert. Dit kan door vergoedingen aan bewoners, periodieke afdrachten aan de gemeenschap of door de mogelijkheid voor burgers om financieel te investeren.

Een bijdrage leveren aan de klimaatadaptatie.

Een conceptinrichting dient rond het stroomgebied van de Aa ruimte te bieden voor waterberging en er dient rekening worden gehouden met overstroming. Er wordt een kaart gegeven waarbij het stroomgebied van de Aa binnen het projectgebied wordt aangegeven als "Berging in laaggebied" en "Overloopgebied".

Versterken van het groene karakter.

De gemeente wenst het groene karakter en de biodiversiteit in het buitengebied te versterken. Zij geven aan dat bij voorkeur te doen door het combineren van functies, zoals maatregelen voor klimaatadaptatie te combineren met biodiversiteit. Gunstig is hier is dat versterking van de biodiversiteit en het inrichten van natuur door de bank genomen sterk bijdragen aan klimaatadaptatie. Dit biedt daarom ruimte voor het inrichten van nieuwe stukken natuur ten behoeve van het versterken van het groene karakter, biodiversiteit en klimaatadaptatie in het buitengebied van Nederweert. Ook wordt er gesproken over het betrekken van landschapselementen bij het versterken van de groenstructuur.

Het projectgebied is in de omgevingsvisie van Nederweert ook aangegeven als kansengebied voor groene verbinding met natuur. Dit sluit aan op de omgevingsvisie van de provincie.

Versterking gastvrijheid en beleving.

Hierbij gaat het om het creëren van een uitdagende natuurlijke omgeving, waar toeristen en bewoners de gastvrijheid van Nederweert optimaal beleven. De gemeente denkt hierbij aan natuurgebieden en historie. Daarnaast wordt gesteld dat de huidige agrarische transitie kansen biedt.

Naast de opgaven worden in de visie van de gemeente Nederweert ook richtlijnen gegeven voor de praktijkinvulling van ontwikkelingen in het buitengebied. Dit houdt in dat van initiatiefnemers in het buitengebied wordt verwacht dat ze bij hun projecten rekening houden met vier kernwaarden. Deze kernwaarden noemen zij groen, open, nuchter en samen. Dit houdt in dat projecten een bijdrage moeten leveren aan de landschappelijke kernkwaliteiten (zie **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.** Werken aan een duurzaam en klimaatbestendig Midden-Limburg) van het gebied, dat open landschappen behouden blijven, dat er niet gekozen wordt voor uitbundige of exotische ontwikkelingen niet passend bij de maat en schaal van Nederweert en tot slot dat initiatieven niet alleen aan het eigen belang bijdragen maar ook aan maatschappelijke opgaven als de energietransitie of klimaatadaptatie. Daarbij moet opgemerkt worden dat de gemeente aangeeft dat bij de waarde open er opengestaan dient te worden voor vernieuwing er op voorhand geen taboes mogen zijn op nieuwe functies en dat niet problemen centraal dienen te staan, maar oplossingen. Dit biedt bij een conceptinrichting kansen voor innovatieve vormen van grondgebruik.

In het visiedocument staat verder dat initiatieven de omgevingskwaliteit dienen te versterken, door het buitengebied schoner, gezonder, leefbaarder, meer divers qua natuurwaarden en aantrekkelijker te maken. Voor het huidige onderzoek is relevant dat dit gedaan wordt door bij te dragen aan een oplossing voor het buitengebied, bijvoorbeeld aan de energietransitie, klimaatadaptatie en het tegengaan van wateroverlast, en het versterken van het groene karakter van het buitengebied middels de aanleg van landschapselementen. Een conceptinrichting dient daarom, met het oog op de opgaven van de gemeente, in te zetten op waterberging, duurzame energie en het aanbrengen van landschapselementen.

2.2.4 Samenvatting en meekoppelkansen

De centrale thema's in de visies van de verschillende bestuurslagen (rijk, provincie en gemeente), alsook in het NPLG, zijn in de kern exact hetzelfde:

- Natuur en biodiversiteit
- Klimaatadaptatie
- Duurzame landbouw en economische vitaliteit
- Duurzame energie
- Waterkwaliteit
- Leefbaarheid, volksgezondheid, recreatie en toerisme
- Het koppelen van opgaven

Zowel in het NPLG als in de visies wordt benadrukt dat bij ontwikkelingen in het buitengebied gekeken moet worden hoe zij kunnen bijdragen aan de oplossing voor meerdere opgaven tegelijkertijd. Dit worden meekoppelkansen genoemd. Voor de uitwerking van de conceptinrichting is het gunstig dat veel van de oplossingen van de opgaven inherent aan elkaar gekoppeld zijn. Ruimte geven aan natuur is per definitie klimaat adaptief en goed voor de waterkwaliteit, klimaat adaptieve maatregelen zijn vaak goed voor de biodiversiteit, biodiversiteit is goed voor landschapsbeleving en recreatie, en landschapsbeleving en recreatie

zijn goed voor de economische vitaliteit. Daar komt nog bij dat de huidige vorm van akkerbouw in het gebied slecht is voor de biodiversiteit, waterberging, klimaatadaptatie, leefbaarheid en landschapsbeleving. Dit maakt dat vrijwel elke verandering in grondgebruik in de richting van meer extensief gebruik winst oplevert voor meerdere van de opgaven die er liggen.

Wat opvalt is dat de NOVI weinig concreet wordt, in het abstracte blijft en weinig concrete handvatten biedt voor de uitwerking van een concept. Daarentegen bieden het NPLG, het nieuwe GLB en de visie van de provincie en die van de gemeente Nederweert veel concrete handvatten.

3 Visies van grondeigenaren

Om in een herinrichting van het gebied in de praktijk te kunnen brengen is samenwerking met de huidige grondeigenaren essentieel. Op dit moment wordt het gebied vooral gebruikt voor intensieve akkerbouw. Grondeigenaren gebruiken het gebied onder andere voor het telen van aardappelen, bieten, mais, wintertarwe en gras. Om af te tasten of de huidige grondeigenaren open staan voor samenwerking met natuurverenigingen of burgerinitiatieven, en openstaan voor eventuele veranderingen in hun landgebruik of bedrijfsvoering zijn vijf interviews afgenomen. Dit is lager dan het aantal grondeigenaren omdat niet iedereen bereid was tot een gesprek. De uitkomsten van de interviews zijn geanonimiseerd en verwerkt in dit hoofdstuk.

3.1 Binding met het gebied

De meeste boeren zijn geboren in het gebied en hebben het bedrijf van hun ouders overgenomen. Een aantal anderen komen niet uit het gebied en worden daarom ook gezien als buitenstaanders en nog steeds niet volledig geaccepteerd in de gemeenschap, ondanks dat zij al lange tijd in de omgeving boeren. Twee van de vijf boeren hebben in het verleden dieren gehouden, en twee doen dat nog steeds als voornaamste inkomensbron. Het houden van dieren kan goed geld opleveren maar kost ook veel arbeid. Om die reden zijn enkele grondeigenaren overgegaan op akkerbouw of het verpachten van hun land.

Eigen identiteit en het doorgeven van het bedrijf

Of grondeigenaren voor of tegen meer natuur inclusie zijn heeft ook te maken met hoe grondeigenaren zichzelf identificeren en of ze een opvolger voor hun bedrijf hebben of niet. Twee respondenten die zich overtuigd als boer identificeren willen liever niet dat hun grond natuur wordt. Een van deze boeren geeft aan zich zorgen te maken over de waarden van zijn land en een mogelijk onttrekkingsverbod. Mocht dat verbod gaan komen, dan kan hij zijn bedrijf minder gunstig verkopen. De ander wil zijn bedrijf graag doorgeven aan familie of kennissen. Ook daarvoor is de agrarische bestemming essentieel. Een van de grondeigenaren zonder opvolger heeft minder moeite met natuur-inclusieve maatregelen. Haar kinderen hebben meer met natuur dan met landbouw. Het doorgeven van haar land heeft daarom een andere betekenis en belang gekregen. Eén grondeigenaar identificeert zich vooral als ondernemer. De bestemming van zijn grond vindt hij niet zo belangrijk zolang het financiële voordelen brengt.

3.2 Kijk op landbouw

Grondeigenaren die zich identificeren als boer hebben een sterke passie voor hun vak. De afwisseling en het buiten zijn geeft voldoening. Ze halen hun trots uit het leveren van kwaliteitsproducten en het behalen van een hoge opbrengst. Veel opbrengst is een teken van goed vakmanschap, goed beheer en veel verdienvermogen. Het liefst zien zij nette, strak ingezaaide velden want dat betekent dat je efficiënt bezig bent. Het laten zien van je een hoge opbrengst hebt is belangrijk naar de omgeving toe: het betekent dat je een goede boer bent.

Verandering hoort erbij

Boeren zijn gewend om te veranderen. Het bedrijf wat zij runnen ziet er al heel anders uit dan het bedrijf van hun ouders. Verandering is ook niet erg zolang het nut ervan duidelijk is en het niet in de weg staat van hun verdienvermogen. Over het algemeen staan grondeigenaren er wel voor open om grond te ruilen of te verpachten, maar verkopen doen ze liever niet. Toch geven sommige boeren aan in bepaalde gevallen open te staan voor verkoop, bijvoorbeeld wanneer zij hun praktijk te sterk moeten aanpassen.

3.3 Visies op gebruik van het gebied

Respondenten identificeren het gebied als agrarisch landschap, maar zij zien ook sterke signalen dat er steeds meer geprobeerd wordt om natuur in het gebied te integreren. Vier van de vijf respondenten vertellen in het verleden te zijn benaderd door een natuurorganisatie. Alle vier hebben vervolgens ingestemd om maatregelen te nemen ten behoeven van weidevogels. Voor het ruilen, of anders beheren van hun grond hebben ze een vergoeding ontvangen, al geeft één boer aan dat zijn natuurvergoeding steeds lager wordt. Deze vergoeding speelde een belangrijke doorslaggevende rol in het besluit om natuur inclusieve maatregelen te nemen.

Rommeltje

Over het algemeen hebben boeren die aan agrarisch natuurbeheer doen positieve ervaringen met hun samenwerkingspartners. Het enige wat schuurt is het aangezicht van de natuur inclusieve percelen. Het ziet er rommelig uit en soms word je daarop aangekeken door je burens.

3.4 Zorgen en behoeften

Grondeigenaren ergeren zich aan continu veranderend beleid. Er is geen duidelijk perspectief. Grondeigenaren zijn wel bereid om zich aan te passen (dat hoort erbij), maar hebben ook behoefte aan zekerheid van bestaansrecht. Eerst werd het jarenlang gestimuleerd om uit te breiden en nu ineens moeten boeren gaan krimpen. Dit is voor sommige grondeigenaren moeilijk te begrijpen. Het lijkt soms alsof er alsmar meer regels komen om boeren tegen te werken. Door de onduidelijkheid weten boeren niet precies waar ze aan toe zijn, respondenten hebben daarom maar beperkt concrete ideeën over hoe ze gaan inspelen op de komende veranderingen.

Klimaatverandering

Klimaatverandering is wel iets waar boeren zich soms zorgen over kunnen maken. Het heeft direct effect op de opbrengsten, en dus ook op het verdienvermogen. Toch lijkt een onttrekkingsverbod voor veel van hen onzinnig—ten tijde van de interviews was nog niet bekend dat het niet zou gaan om een verbod, maar om het beëindigen van de Wnb vrijstelling voor grondwateronttrekking ten behoeve van de beregning van open teelten. Maatregelen zoals peil gestuurde drainage zouden genoeg moeten zijn om toekomstbestendig te kunnen werken. Ook later inzaaien wordt als mogelijke stap genoemd, dit zou gemoeid gaan met opbrengstderving.

Grondwateronttrekking voor beregning

Een onttrekkingsverbod voelt voor grondeigenaren als een onredelijke maatregel. Men heeft geen ervaring met watertekort dus waarom is het dan nodig? Bovendien wordt de grond minder waard door een onttrekkingsverbod. Grondeigenaren kunnen dan minder geld vragen als ze hun grond of bedrijf willen verkopen.

4 Vervolgstappen duurzamere inrichting gebied

In dit hoofdstuk wordt eerst gekeken naar veranderingen met betrekking tot de praktijk van de landbouw binnen het projectgebied. Vervolgens wordt een conceptinrichting gegeven die bij zou dragen aan de opgaven die er liggen.

4.1 De motivatie van de boer

Voor partijen die graag een verandering in het gebied zien ligt hier de opgave om in dialoog te gaan met de boeren, en dit geldt ook zeker voor de instanties. Grondeigenaren zijn vaak niet goed geïnformeerd over de problematiek die er speelt rondom natuur, zij het water of stikstof en welke beleidsmatige veranderingen op het gebied afkomen. Wanneer de instanties—zijnde alle instanties die iets moeten met het gebied, zoals gemeente, provincie, Waterschap, GGA, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, etc.—intrinsiek weten te motiveren om hun praktijk aan te passen, dan zal dit verreweg de meest effectieve oplossing zijn. Wellicht komen boeren via deze route wel zelf met een plan voor hoe zij hun praktijk zouden kunnen aanpassen om natuur meer te betrekken in hun praktijk door bijvoorbeeld het toepassen van de principes van Boeren voor Natuur, de activiteiten uit de eco-regeling van het GLB of de beheer pakketten uit het ANLb. Uit de gesprekken blijkt dat de meeste grondeigenaren gewend zijn aan verandering. Ze zijn dus goed in staat om dingen anders te doen mits ze hier een goede reden toe zien en het financiële plaatje klopt.

Maak productie inzichtelijk

De grondeigenaren in het projectgebied die zich identificeren als boer hebben een sterke passie voor hun vak en halen trots uit het agrarische productie. Hun strakke en nette velden zijn een signaal van vakmanschap naar hun omgeving. Dit werkt ook door in hun perceptie van landen met agrarisch natuurbeheer; deze worden gezien als rommelig en een teken van slecht vakmanschap. Dit sluit aan bij de bevindingen van Westerink *et al.* (2020). Zij onderzochten of natuur inclusieve boeren ook als goede boer gezien kunnen worden door hun vakgenoten. Een van de bevindingen was het belang van het inzichtelijk maken van de prestaties op het gebied van duurzaamheid en deze openbaar te maken. Zo kunnen boeren die meedoen aan agrarisch natuurbeheer hun vakmanschap naar elkaar communiceren. Een project wat hier op aansluit is de Brabantse Biodiversiteitsmonitor. Bij dit project zijn melkveehouders financieel beloond voor hun bijdrage aan natuur, water en landschapskwaliteit op basis van een aantal indicatoren. De veehouder bepaalt hierbij zelf welke maatregelen hij wel of niet neemt. Het project is positief ontvangen en wordt daarom ook opgeschaald. Een dergelijk project is te groot om alleen in het projectgebied te doen, maar kan van groot belang zijn voor het succes van de extensivering van het projectgebied en van de gehele provincie Limburg. Wellicht kan aansluiting gezocht worden bij de Brabantse Biodiversiteitsmonitor.

Extensivering van de akkerbouw

Om te kunnen blijven akkerbouwen in het gebied zullen een aantal agrariërs hun praktijk moeten aanpassen. Zo zou gedacht kunnen worden aan alternatieve teelten die bestendig zijn tegen droogte en die daarom niet beregend hoeven te worden, zoals bijvoorbeeld Sorghum (een Afrikaanse graansoort), Lupine (een boon die gebruikt wordt bij de productie van vleesvervangers) of zoete aardappel (Verstand *et al.* 2022). Dit zijn allemaal gewassen die diep wortelen waardoor ze ook bijdragen aan een groter waterbergend vermogen van de bodem (Schrama *et al.* 2019). Sorghum en Lupine worden daarbij ook veel gebruikt als veevoer en aangezien een aantal akkerbouwers in het gebied voornamelijk voor hun vee produceren kan dit een laagdrempelige verandering zijn.

Een andere laagdrempelige aanpassing van de praktijk die veel voordelen biedt is het aanbrengen van bloemrijke akkerranden. Deze zijn goed voor de biodiversiteit, voorkomen het uitspoelen van meststoffen en pesticiden naar het oppervlakte water en zorgen voor natuurlijk plaagbestrijding waardoor de pesticide behoefte wordt verlaagd.

Argrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb)

Er zou ingezet kunnen worden op het gebruik van de subsidies van het Argrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb), wat boeren beloont voor hun bijdrage aan biodiversiteit, waterkwaliteit en de klimaatdoelen. Om deze subsidies te ontvangen zijn er bepaalde beheerpakketten die zij dienen uit te voeren. Naast deze vergoeding kunnen agrariërs gebruik maken van de eco-regeling in het nieuwe GLB. Deze regeling houdt in dat boeren bepaalde activiteiten kunnen uitvoeren om vergoedingen te kunnen krijgen. Daarnaast kunnen boeren in het nieuwe GLB ook vergoed worden voor landschapselementen. Door subsidies uit het ANLb en door de beloningen uit het GLB te stapelen kan het financiële plaatje voor boeren om hun praktijk te extensiveren kloppend gemaakt worden.

Boeren voor Natuur

Een ander kansrijk concept voor praktijkverandering is Boeren voor Natuur. Een aantal uitgangspunten van dit systeem is dat van natuur een bedrijfsdoel wordt gemaakt dat net zo belangrijk is als voedsel (Dekker & Westerink, 2023). Bedrijven die werken volgens dit systeem worden extensief ingericht. Zo worden er geen chemische gewasbeschermingsmiddelen en geen meststoffen gebruikt. Ook komt er geen mest of veevoer van buiten, worden de grondwaterstanden verhoogd en worden de percelen ingericht met minimaal 10 procent landschapselementen—dit sluit goed aan bij de huidige conceptinrichting van het gebied. Het gaat uit van het vakmanschap van de boer doordat landbouwers zelf bepalen hoe ze tot een goede samenhang tussen biodiversiteit en hun bedrijf komen. Het concept sluit goed aan op de doelen in het NPLG en, doordat het uitgaat van hoge grondwaterstanden, zou het kunnen bijdragen aan een oplossing voor de problematiek met grondwateronttrekking rond de Groote Peel. Boeren voor Natuur is onder de noemer 'Bedrijfssysteem' opgenomen in de Catalogus Groenblauwe Diensten en mag daarom door de provincie zonder staatssteuntoets gefinancierd worden. De toepassing van het systeem in het projectgebied zou een mooie kans zijn om als pilot te dienen voor de toepassing van Boeren voor Natuur in Limburg.

4.2 Grondwateronttrekking

Grondwateronttrekking is op het moment een heikel punt. Het onmogelijk maken van grondwateronttrekking voelt voor veel boeren als een onredelijke maatregel om te nemen. Voor veel boeren is het watertekort in de Groote Peel niet zichtbaar. Desalniettemin is dit in de overgangsgebieden *rond* de Groote Peel van essentieel belang voor het behoud van de hoogveengebieden *binnen* de Groote Peel. Wanneer echter duidelijk is dat grondeigenaren niet te motiveren zijn tot aanpassing van hun praktijk, dan zal gekeken moeten worden naar alternatieve routes. Zo zou er gekeken kunnen worden of zij bereid zouden zijn om hun grond te ruilen met andere grondeigenaren die hier wel toe bereid zijn of te verpachten of verkopen aan natuur-inclusieve boeren—bijvoorbeeld boeren die zijn aangesloten bij een ANLb collectief. Mocht dit ook geen optie zijn voor de grondeigenaar, dan is de laatste mogelijkheid om na te lopen of er een Wnb vergunning voor de onttrekking is afgegeven, waar mogelijk deze in te trekken en handhavend op te treden wanneer er zonder geldige vergunning onttrokken wordt.

4.3 Grasland en kleinschalige veehouderij

Op dit moment worden de grasland percelen in het plangebied reeds op een vrij extensieve manier gebruikt. Deze percelen worden gebruikt voor beweiding en worden daarnaast in het voorjaar niet gemaaid. Een laagdrempelige manier om aan de opgaven de kunnen bijdragen is om de huidige kleinschalige veehouders in het projectgebied te vragen of zijn hun activiteiten zouden willen uitbreiden. Wellicht dat er met de akkerbouwers in het gebied een regeling kan worden getroffen voor ruil, pacht of verkoop.

Aan het huidige gebruik van de grasland percelen hoeft niet veel te veranderen. Desondanks zouden deze kleinschalige veehouders met relatief kleine aanpassingen aan hun bedrijfsvoering verder kunnen

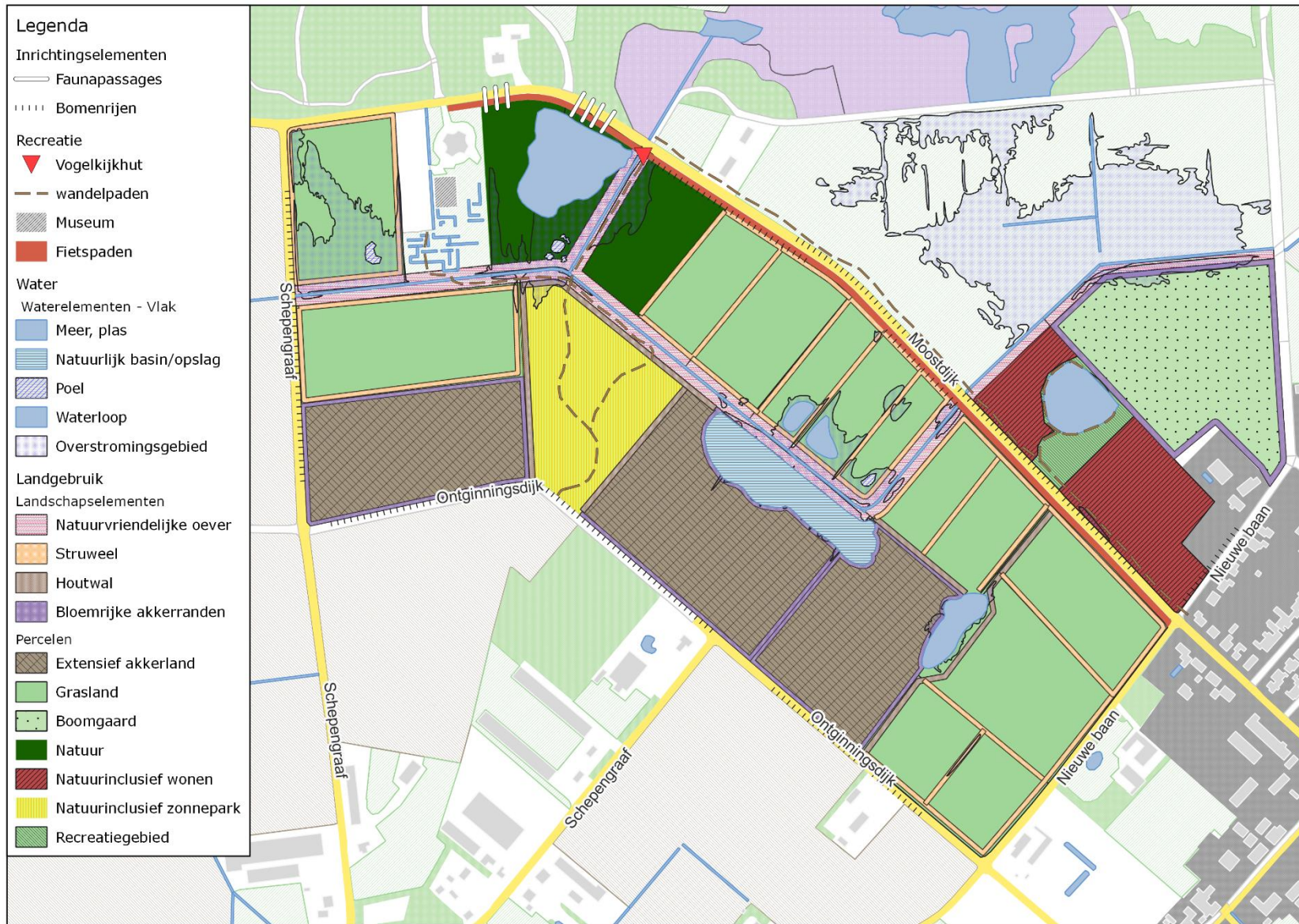
extensiveren. Bijvoorbeeld door de huidige perceelscheidingen, nu palen met prikkeldraad, te vervangen door of aan te vullen met struwelen.

4.4 Conceptinrichting

In dit hoofdstuk volgt de uitwerking van een conceptinrichting van het gebied (Kaart 2). Bij de uitwerking van dit concept is zo veel mogelijk rekening gehouden met de opgaven die beschreven zijn in hoofdstuk 2. Daarnaast is geprobeerd om het aantal benodigde veranderingen zo veel mogelijk te beperken. Dit is gedaan om een goede balans te vinden tussen het bijdragen aan de opgaven en het sociale draagvlak, en om de benodigde financiële middelen te beperken.

4.4.1 Gebruikte data

De conceptinrichting is tot stand gekomen op basis van gegevens van TOP10NL (opgevraagd 15 Februari 2023) en het algemene hoogtebestand Nederland (AHN4). Overstromingsgebieden zijn gemaakt door polygoenen te maken van het bestand "waterdiepte na extreme regenval" opgevraagd bij het geoloket van de provincie Limburg. Actuele perceelscheidingen zijn ingetekend op basis van luchtfoto's uit 2022. Het geplande fietspad is ingetekend op basis van een kaart verstrekt door de gemeente.

Kaart 2 Concept inrichting, ruimtelijk

4.4.2 Grasland

In de conceptinrichting is een groot gedeelte van het akkerland omgezet in grasland ten behoeve van extensieve veehouderij. Deze grasland percelen zijn gescheiden met struwelen, wat goed is voor weidevogels en biodiversiteit in zijn algemeen. Doordat deze percelen niet beregend hoeven te worden draagt omvorming van akkerland naar grasland bij aan een oplossing voor waterhuishouding binnen de Groote Peel. Deze percelen kunnen op een vergelijkbare manier gebruikt worden als het grasland dat op het moment al beweid wordt.

4.4.3 Extensieve akkerbouw

In het concept is gekozen om ruimte te behouden voor de akkerbouw in een extensieve vorm, bijvoorbeeld door de implementatie van akkerranden. Immers, akker- en tuinbouw worden al zeer lang in het gebied bedreven en is als zodanig een belangrijk deel van de geschiedenis van Nederweert. Bovendien zijn akkervogels voor hun voorkomen afhankelijk van akkers. Ook geeft de gemeente Nederweert aan dat het perspectiefvolle locaties voor de landbouw beschikbaar wil houden. Hierdoor zullen de landbouwers hun passie voor het vak kunnen blijven voeden. Akkerbouw zou ondanks de natuurvergunningplicht voor grondwateronttrekking in het projectgebied ook nog steeds perspectiefvol kunnen zijn.

Sommige gewassen zullen echter wel altijd nog bemest moeten worden. Hoewel de stikstofdepositie binnen natuurgebieden voornamelijk afkomstig is uit de veehouderij, is er ook een effect vanuit de akkerbouw, zeker wanneer deze dicht tegen de natuurgebieden aan gebeurt. Om deze effecten zo veel mogelijk tegen te gaan is gekozen om alle akkerbouw percelen op minimaal 300 meter van de Groote Peel te plaatsen. De percelen op deze afstand zijn nu ook al in gebruik als akker, wat bijdraagt aan de beperking van de verandering binnen het gebied.

4.4.4 Agroforestry

In het meest oostelijk gelegen perceel wordt het landgebruik omgevormd naar agroforestry. Dit is een vorm van landbouw waarbij akkerbouw of veeteelt gecombineerd worden met bomen. Hiermee wordt een diverser systeem gecreëerd, zowel qua biodiversiteit als economisch. Daarbij kunnen de bomen waardevolle ecosysteemdiensten leveren zoals bijvoorbeeld de vastlegging van CO₂ en klimaatregulatie en is van voedselbossen aangetoond dat ze het waterbergend vermogen verhogen (Siepel *et al.* 2018). Dit kan verschillende vormen aannemen, van boomgaarden waar fruitbomen worden afgewisseld met akkerbouw gewassen tot een voedselbos. Het perceel, of een deel ervan, kan open gesteld worden voor publiek en zo gebruikt worden als pluktuin. Mensen uit de omgeving van Ospeldijk en Nederweert, of toeristen die in de omgeving verblijven, kunnen hier dan fruit plukken ter recreatie. Op deze manier kunnen de waarden natuur, water, landbouw en recreatie aan elkaar gekoppeld worden.

Omdat de omgevingsvisie van de provincie aangeeft dat nieuwe bedrijfsvoering concepten kansrijker zullen zijn dicht bij de kernen, is deze vorm van landgebruik ingetekend in een van de twee percelen die grenzen aan Ospeldijk.

4.4.5 Water, natuur en klimaatadaptatie

Het rapport door projectgroep de Groote Peel van het LNV (1990) heeft gekeken naar het aanleggen van externe plassen voor de aan en afvoer van water naar de Groote Peel. Ze beoordelen de ligging van de locatie ten opzichte van de peel als gunstig. In het document wordt gezocht naar een locatie voor een meer van 20 hectare. Dit zou voor het concept betekenen dat ongeveer de helft van het plangebied op zou gaan aan een meer. Er wordt in dit concept dan ook niet gekozen voor een plas van deze grootte. Wel is er gekozen om ten behoeve dan waterbergend vermogen en de grondwaterstand binnen de Groote Peel een aantal externe plassen aan te brengen. Dit is gedaan aan de hand van de hoogte van de verschillende delen van het plangebied en het overstromingsrisico op basis van de klimaatstresstest die in 2018 gedaan is in opdracht van de Limburgse gemeenten. In deze stresstest zien we dat het overstromingsrisico het grootst is in de percelen ten noorden van het plangebied en rond het stroomgebied van de Aa.

De twee percelen aan weerskanten van het waterloopje dat vanuit de peel komt worden omgevormd tot donkergroene natuur en weidevogelgebied met agrarisch natuurbeheer. Deze twee percelen zijn de laagstgelegen in het plangebied en het overstromingsrisico is hier groot, het perceel tegen het bezoekerscentrum aan in het bijzonder. Dit maakt het een zeer geschikte locatie voor het realiseren van een plas ten behoeve van waterberging en biodiversiteit. Daarom is gekozen om vrijwel het gehele perceel te gebruiken voor waterberging en nieuwe natuur. Ook zijn er in dit perceel poelen ingetekend, welke habitat bieden aan amfibieën.

In het centrum van het projectgebied, vlak naast de haakse bocht in de Aa, is ook een hoog overstromingsrisico. Hier is aan de kant van de akkerbouwpercelen een groot natuurlijk bassin ingetekend. Dit bassin kan zich vullen in de wintermaanden en bergingscapaciteit leveren in het geval van extreme regenval. Het water in dit bassin kan door de akkerbouwers die deze percelen gebruiken gebruikt worden om hun gewassen te beregenen in geval van langdurige droogte. Hoewel de primaire functie van dit bassin voor waterberging en landbouwgebruik is, zou het ook de biodiversiteit kunnen verhogen.

De overige plassen zijn kleiner en ingetekend op plekken met het hoogste overstromingsrisico. Hun functie is hoofdzakelijk waterberging en biodiversiteit.

4.4.6 Faunapassages

Tussen de nieuw ingerichte natuur en de Groote Peel liggen een weg en het fietspad wat door de gemeente gerealiseerd gaat worden. Voor veel soorten heeft infrastructuur een barrièrewerking en draagt deze dus bij aan habitatversnippering, een fenomeen waarbij natuurgebieden doorsneden worden door bijvoorbeeld infrastructuur doorsneden worden waardoor gebieden, en dus soortpopulaties, van elkaar geïsoleerd raken. Dit vormt een bedreiging voor het duurzaam voortbestaan van habitattypen en soorten, zeker in het geval van kleinere diersoorten. Om dit zo veel mogelijk tegen te gaan zijn in het concept in de Moostdijk een aantal faunapassages neergelegd.

4.4.7 Landschapselementen

Het toevoegen van landschapselementen biedt veel koppelkansen. Ze hebben positieve effecten op met name biodiversiteit en klimaatadaptatie, maar ook op de beleving van (cultuur) landschappen. Daarnaast zijn het laagdrempelige veranderingen en kunnen ze, door het nieuwe GLB, voor de agrariër financieel aantrekkelijk zijn. Daarom is in de uitwerking van het concept ook besloten om in te zetten op het toevoegen van landschapselementen.

Struwelen

Tussen de percelen worden, voor zover ze niet meer bestaan, opnieuw perceelscheidingen aangebracht in de vorm van struwelen. Deze zijn van vitaal belang voor weidevogels.

Houtwallen

Een van de opgaven is het verbeteren van de luchtkwaliteit en het tegengaan van fijnstof. Ook is er in perioden van droogte Ospeldijk overlast door stof vanuit de akkerbouw. Daarom is gekozen om de akkerbouw percelen in de richting van Ospeldijk deels te omzomen met houtwallen. Deze filteren fijnstof en ammoniak, en houden zandverstuivingen tegen (Oosterbaan *et al.* 2006). Daarmee kunnen ze een bijdrage leveren aan het verbeteren van de leefbaarheid en gezondheid van Ospeldijk. Bovendien zijn houtwallen belangrijke schuilplekken voor de haas, een soort die belangrijk is in het kader van basiskwaliteit natuur.

Zonneparken worden over het algemeen minder gewaardeerd voor hun landschappelijke kwaliteit. Daarom is gekozen om deze met houtwallen te omzomen, om het park aan het zicht te onttrekken.

Natuurvriendelijk oevers

Rondom de Aa en het waterloopje dat de Aa met de Peel verbindt zijn natuurvriendelijke oevers neergelegd met een breedte van 10m. Dit soort oevers lopen minder scherp af en er groeit een grote diversiteit aan planten, wat insecten, vogels en andere dieren aantrekt. Ook kunnen deze oevers overstromen en komt er dus meer ruimte voor de Aa in het geval van extreme regenval. Daarnaast wordt er een schouwpad

aangelegd langs een deel van deze oevers. Zo worden hier biodiversiteit, klimaatadaptatie en recreatie met deze maatregel gekoppeld. Het aanbrengen van de oevers zou gepaard kunnen gaan met een verbreding en bodemverhoging van de Aa. Echter dient een nadere analyse gedaan te worden om te bepalen of deze maatregel van toegevoegde waarde zal zijn voor het projectgebied.

4.4.8 Duurzame energie

Om bij te dragen aan de opgave voor opwekking van duurzame energie is gekozen om van het areaal in te richten als een combinatie van zonnepark met natuurpark. Het perceel zal ruim worden opgezet met zonnepanelen in een zuid opstelling, afgewisseld met stukken kruidenrijk grasland en omzoomd door houtwallen om de panelen aan het zicht van de omgeving te onttrekken. Begrazing door geiten zal de vegetatie rond de panelen kort houden. Door het park lopen wandelroutes en zijn speel- en recreatieplekken aangelegd. Het park zal dagelijks opengesteld worden voor bezoekers. Het Solarpark de Kwekerij in Hengelo is hier het voorbeeld (Zie ook hun website <https://nlsolarparkdekwekerij.nl/>).

Uit onderzoek is gebleken dat door bij de aanleg op een aantal zaken te letten, zoals voldoende ruimte tussen de panelen, zonneparken een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de biodiversiteit en het waterbergende vermogen van de bodem (Schotman *et al.* 2021). De omvorming tot een natuur-inclusief zonnepark biedt daarom veel meekoppelkansen en zou dus een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan het behalen van de doelen van de gemeente, de provincie en het rijk.

Bij de totstandkoming van het park dient de gemeenschap van Ospeldijk en omgeving nauw betrokken te worden. Burgers moeten de mogelijkheid krijgen tot inspraak en er moet vastgelegd worden hoe de omgeving zal meedelen in de opbrengst, bijvoorbeeld door burgers de mogelijkheid te bieden om te investeren.

4.4.9 Recreatie

Educatief centrum

Een klein educatief centrum of museum kan worden opgezet, bijvoorbeeld als dependance van het openluchtmuseum Eynderhoof in Nederweert. De focus kan er liggen op de manieren waarop mensen in het verleden met het oude hoogveen omgingen en wat mensen deden met het land dat werd teruggewonnen uit het hoogveen. Het werk van het winnen van turf en de methoden van het transporteren van de gesneden turf kunnen worden belicht, evenals hoe het landschap veranderde als gevolg daarvan. Zo kunnen deze aspecten van het Limburgse culturele erfgoed naar voren worden gebracht, terwijl ze in perspectief worden geplaatst wat betreft hun impact op de omgeving. Deze is geplaatst op het perceel waar ook het buitencentrum staat. Zo hoeft er geen nieuwe grond te worden aangekocht en kan er gebruik gemaakt worden van de bestaande parkeergelegenheid.

Vogelkijkhut

Aan de noordkant van het gebied, naast het fietspad en het waterloopje dat de Groote Peel uit komt is een vogelkijkhut geplaatst. Vanuit hier is goed zicht op de nieuw ingerichte natuur met de plassen en op de plassen die zich langs de Aa gevormd hebben, waar vogels door aangetrokken worden. Zo kunnen recreanten tijdens hun fietstocht pauzeren om vanuit de hut vogels te bekijken.

Wandelpaden

Een wandelpad ten noorden van de Moostdijk verbindt Ospeldijk met de Groote Peel, waarmee wordt bijgedragen aan het verbinden van de kernen met natuurgebieden. Er loopt ook een wandelpad van de zuidkant van het projectgebied door het zonnepark omhoog, langs de natuurvriendelijke oevers richting het buitencentrum en de vogelkijkhut.

4.4.10 Wonen

In de conceptinrichting is ruimte gereserveerd voor het realiseren van woningen en nieuwe natuur. Dit kan bijvoorbeeld in de stijl van de Peel Natuurdorpen of woningbouw met alternatieve materialen, zoals modulair bouwen met hout. Hierbij worden in de fabriek gehele modules uit hout gemaakt die slechts op locatie

gemonteerd te worden. Hiermee is er vrijwel geen stikstofuitstoot, waardoor de techniek geschikt is voor het bouwen van woningen in de nabijheid van natuurgebieden (Prins & Van Roeden, 2021). Het bouwen van moderne en goed geïsoleerde woningen draagt bij aan het terugdringen van het energiegebruik en het behalen van de klimaatdoelen. Daarbij wordt om bij te dragen aan de biodiversiteit en de vormgeving van het landschap wordt bij de bouw van de woningen nieuwe natuur gerealiseerd. Tot slot kan het bouwen van woningen een manier zijn om een deel van de kosten van de andere veranderingen in het gebied te dekken. Bij een verdere uitwerking van plannen voor het gebied zal een nadere financiële analyse moeten uitwijzen hoe groot deze bijdrage zou kunnen zijn.

In het perceel is een laaggelegen deel met een hoog overstromingsrisico. Hier is in het concept een plas neergelegd. Aan de zuidkant van deze plas is stuk grasland met recreatieve bestemming en rond de plas bevindt zich een wandelpad. Wanneer na verloop van tijd de waterkwaliteit voldoende goed blijkt zou de plas ook geschikt kunnen zijn als zwemwater. Zo krijgt de plas een functie voor zowel waterberging als recreatie.

5 Aanbevelingen

5.1 In het kort

- Plan een bijeenkomst voor dialoog tussen grondeigenaren en instanties om duidelijkheid te scheppen.
- Werk met de bevindingen van de bijeenkomst een nieuwe conceptinrichting voor het gebied uit.
- Probeer waar grondeigenaren niets zien in extensivering ruilen, verpachten of verkopen van kavels aan boeren die bereid zijn tot Boeren voor Natuur, of Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer te faciliteren.
- Probeer in het gebied een pilot met Boeren voor Natuur te starten, wellicht in combinatie met aansluiting bij de BBM.

5.2 Plan een bijeenkomst met grondeigenaren

Onduidelijkheid over regels en verantwoordelijkheden

Er heerst veel verwarring onder de eigenaren in het plangebied. Zij hebben over het algemeen niet helder hoe het beleid precies in elkaar steekt en waar het naartoe gaat. Door de wildgroei aan belangenorganisaties, overlegtafels, werkgroepen, visies, wetten en regels, is het niet meer duidelijk welke regels er precies gelden in het gebied en wie voor de uitvoering verantwoordelijk is. Het is overigens opmerkelijk dat dit niet alleen het geval is onder de grondeigenaren. Gedurende de uitvoering van het project kwam naar voren dat verschillende partijen naar elkaar wijzen wat betreft uitvoering en verantwoordelijkheid waardoor processen in de praktijk vastlopen. Ook is het soms zo dat kennis over welk beleid vigerend is ter plekke lastig te achterhalen kan zijn en zijn bepaalde zaken slechts intern bij instanties bekend.

Onduidelijkheid vingerend beleid

Bij het huidige onderzoek geprobeerd om beschikbare data te achterhalen of de Aa beek door de provincie is aangewezen als natuurbek en of er daarom een KRW opgave voor het waterlichaam ligt. Op basis van de openbaar beschikbare bronnen was de conclusie dat dit het geval was, navraag bij de provincie leerde echter dat de openbare data foutief waren.

Bijeenkomst

Daarom beveel ik aan om een bijeenkomst in Ospeldijk te beleggen waar de grondeigenaren en alle instanties die iets moeten of willen in het gebied bij zijn uitgenodigd. Zo kunnen de grondeigenaren, maar ook de verschillende instanties, uit eerste hand horen welke opgave iedere instantie heeft en wat de veranderingen die eraan komen zijn. Een bijeenkomst geeft de instanties de gelegenheid om duidelijk te communiceren wat de doelstellingen en feiten zijn. Bij sommige eigenaren is namelijk geen helder beeld van wat de problematiek precies is en waarom bepaalde beleidsmatige keuzes gemaakt worden. Maak ook duidelijk hoe de kaders voor landbouw in het projectgebied hieruit volgen en communiceer helder over wat deze kaders gaan zijn, zodat de grondeigenaren hier hun keuzes op kunnen baseren. Daarnaast biedt een bijeenkomst de kans voor instanties om direct van boeren te horen wat hun zorgen zijn, waar zij tegenaan lopen en hoe zij denken hun praktijk ter plaatse aan te kunnen passen aan de gestelde kaders en daarmee een bijdrage te kunnen leveren aan de opgaven die er liggen.

Omdat de transitie van het gebied een grote impact heeft op hoe grondeigenaren in het gebied hun praktijk voeren en veel van hen zal vragen bestaat het risico dat bij een bijeenkomst de emoties hoog zullen oplopen of dat grondeigenaren zich niet gehoord zullen voelen. Daarom is het van groot belang dat er een ervaren en onpartijdige gespreksleider wordt aangesteld.

5.3 Concept ontwikkelplan

Werk aan de hand van de bijeenkomst een nieuwe conceptinrichting uit. In het huidige concept is namelijk geen rekening gehouden met de visies en ideeën van de grondeigenaren. Zo geven sommige eigenaren aan dat ze pertinent niet willen dat hun grond wordt omgezet in natuur en staan sommige eigenaren open voor verkoop en andere niet. Een daadwerkelijk plan moet hier rekening mee houden. Ook is er geen rekening gehouden met het draagvlak vanuit de omgeving voor de verschillende onderdelen van de plannen. Van het uitgewerkte concept dient uiteindelijk een analyse gemaakt te worden van de financiële haalbaarheid.

5.4 Probeer ruil, pacht of verkoop te faciliteren

Sommige boeren in het projectgebied geven aan geen ervaring met agrarisch natuurbeheer te hebben en hier ook niets in zien. Zij willen blijven produceren zoals ze nu doen, hebben minder met natuur en zouden met extensivering daarom ook geen plezier gedaan worden. Probeer hier ruil, pacht of verkoop aan boeren die wel extensief willen werken te faciliteren. Veel boeren verpachten hun land al geregeld dus dit is, wanneer het financiële plaatje klopt, een laagdrempelige stap. Sommigen geven aan dat verkoop van hun grond een optie is, probeer daar functieveranderingen naar iets anders dan landbouw te plannen.

5.5 Probeer een pilot met Boeren voor Natuur te starten

De Boeren voor Natuur aanpak is bij uitstek geschikt voor implementatie nabij natuurgebieden en in landschappen waar vernatting nodig is (Dekker & Westerink, 2023). Het is een mooie middenweg tussen agrarisch en natuurbeheer en kan een sleutelrol spelen in overgangsgebieden zoals het projectgebied. De provincie is hier aan zet om een dergelijke pilot te starten. Wanneer deze geïmplementeerd zou worden zou dit een zeer grote bijdrage kunnen leveren aan de opgaven in het projectgebied. Bij dit proces zou ook eventueel aansluiting gezocht kunnen worden bij de BBM zodat de prestaties van boeren op het vlak van biodiversiteit inzichtelijk gemaakt kunnen worden en zij hun vakmanschap kunnen communiceren.

Literatuur

1. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 31 januari). Nederlandse landbouwproductie 1950-2015. Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/05/nederlandse-landbouwproductie-1950-2015>
2. Adams, A., Bijlsma, R. J., Bos, G., Clerkx, S., Janssen, J., van Kleunen, A., ... & van Aar, M. (2020). *Vogel- en Habitatrichtlijnrapportage 2019*. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.
3. provincie Limburg (2022). *Omgevingsvisie Limburg* (<https://www.limburg.nl/onderwerpen/omgeving/omgevingsvisie/omgevingsvisie/>)
4. gemeente Nederweert (2021). *Omgevingsvisie Nederweert* (<https://cuatro.sim-cdn.nl/nederweert/uploads/omgevingsvisie-buitengebied-nederweert.pdf?cb=7o2k5YIe>)
5. rijksoverheid (2022). *Nationaal Programma Landelijk Gebied*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-957152a40e305ec279cee2f0104e86013339b9c1/pdf>
6. rijksoverheid (2022). *Ontwikkeldocument NPLG*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/11/25/ontwikkeldocument-nationaal-programma-landelijk-gebied>
7. Nationale Omgevingsvisie (2020). *Plan van aanpak de Peel*. <https://denationaleomgevingsvisie.nl/publicaties/overige+publicaties+gerelateerd+aan+de+novi/handler/downloadfiles.ashx?idnv=2256091>
8. *Limburg | natura 2000*. (z.d.). <https://www.natura2000.nl/gebieden/limburg>
9. *Groote Peel: Doelstelling | natura 2000*. (z.d.). <https://www.natura2000.nl/gebieden/noord-brabant/groote-peel/groote-peel-doelstelling>
10. Stuurman, R., Bogaard, & Otter, H. (2021). *Passende beoordeling berekening Peelvenen* (Nr. 11207305-002-BGS-0003). <https://repository.officiële-overheidspublicaties.nl/externebijlagen/exb-2022-29757/1/bijlage/exb-2022-29757.pdf>
11. Projectgroep de Groote Peel (1990). Technische maatregelen ter verbetering van de waterhuishouding in de Groote Peel en hun effecten. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
12. Oosterbaan, A., Tonneijck, A. E. G., & De Vries, E. A. (2006). *Kleine landschapselementen als invangers van fijn stof en ammoniak* (No. 1419). Alterra.
13. ter Harmsel, R., Bijlsma, R. J., van der Grift, E., Villing, N., van Eupen, M., Biersteker, L., & Los, S. (2022). *Staat van instandhouding haas en konijn* (No. 3153). Wageningen Environmental Research.
14. Schotman, A., van der Zee, F., Hazeu, G., Bloem, J., Sluijsmans, J., & Vittek, M. (2021). Verkenning van bodem en vegetatie in 25 zonneparken in Nederland: Eerste overzicht van de ligging van zonneparken in Nederland en stand van de kennis over het effect van zonneparken op de bodemkwaliteit.
15. Westerink, J. (2020). *Kan een goede boer natuurinclusief zijn?* (WOT-paper; No. 50). Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. <https://doi.org/10.18174/517296>
16. Bos, M. M., & Musters, C. J. M. (2014). *De effectiviteit van akkerranden in het vervullen van maatschappelijke diensten. Een overzicht uit wetenschappelijke literatuur en praktijkervaring* (Doctoral dissertation, Leiden).
17. Verstand, D., Bijker, W., van der Burgt, E., van den Brink, L., Timmer, R., & Groten, J. (2022). *De klimaatbestendigheid van rassen en gewassen in de open teelten: Een verkenning naar de mogelijkheden om via teeltmaatregelen, rassenkeuze en de inzet van alternatieve gewassen een klimaatadaptieve landbouw vorm te geven* (No. WPR-909). Stichting Wageningen Research, Wageningen Plant Research, Business unit Open Teelten.

-
18. Schrama, M., Smet, M. de, Bij, de V. P., & Schaub, B. (2019). Diep wortelende gewassen verhogen het waterbergend vermogen van verdichte bodems. *Water Matters: Kenniskatern Voor Waterprofessionals* (September): 20 - 23. <https://edepot.wur.nl/501728>.
 19. Siepel, L., Velthuis, D., Zondergeld, W., & Schimmel, W. (2018). Voedselbos Ketelbroek: een zegen in de drup. *Waterbalans van voedselbos Ketelbroek. Velp. Hogeschool Van Hall Larenstein, studentenrapport*.
 20. Prins, E., & van Roeden, S. (2021). Houtbouw Amsterdam: Verkenning naar bouwen met hout in de gebiedsontwikkeling.
 21. Montforts, M. H. M. M., Bodar, C. W. M., Smit, C. E., Wezenbeek, J. M., & Rietveld, A. G. (2019). Bestrijdingsmiddelen en omwonenden: Samenvattend rapport over blootstelling en mogelijke gezondheidseffecten.
 22. Dekker, J & Westerink, J. (2023). Boeren voor Natuur Natuurgerichte oplossingen voor uitdagingen in de landbouw. *Vakblad natuur bos landschap, 193, 16-19*.

Wageningen University & Research
Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T 0317 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl
wur.nl/wetenschapswinkel

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.200 medewerkers (6.400 fte) en 13.200 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

